PETRU DERESCU
Institutul de Filologie
(Chişinău)

PRECIZĂRI LA SEMANTIZAREA TERMENILOR ÎN ŞCOALĂ (NUVELA)

Semantizarea lexicului este realizată în şcoala de toate gradele prin mai multe strategii didactice, precum ar fi explicarea, sinonimizarea/antonimizarea, contextualizarea etc.

Un caz aparte îl prezintă semantizarea lexicului terminologic, adică a noţiunilor categoriale din cadrul disciplinelor de studiu. În acest caz, primează, precum se ştie, explicarea definiţiilor. S-au semnalat de mai multe ori deficienţele logice ale mai multora dintre definiţiile propuse în manuale (vorba lui Ionel, un personaj din drama *Doina* de I. Druţă: „Să ne ferească Dumnezeu de mintea manualelor moldoveneşti! Pe noi şi pe copiii noştri!"). Ţinem, în cele de mai jos, să ne oprim asupra termenului „nuvelă", propunând unele consideraţii care ar duce la îmbunătăţirea procesului de înţelegere a acestei noţiuni de către elevi şi studenţi.

Noţiunea respectivă se întâlneşte de mai multe ori în cadrul studiului sistematic al limbii şi literaturii române în ciclul şcolar. Pentru început o avem în clasa a V-VII-a, unde are loc o primă familiarizare a elevilor, după care – în clasele liceale, la lecţiile de generalizare şi sistematizare a cunoştinţelor şi competenţelor verbale.

În manualul pentru clasa a VII-a[1], noţiunea de nuvelă este prezentată la p. 150-165; pentru exemplificare se propune textul *Delfinul* de G. Meniuc. În continuare manualul propune mai multe activităţi didactice structurate consecutiv în următoarele compartimente: „Intrare în temă" (p. 162), „Lectură interogativă" (p. 163-165), „Aplicare şi creaţie" (p. 165).

La compartimentul „Intrare în temă" al manualului atestăm, printre alte activităţi instructive, următoarele exerciţii referitoare nemijlocit la ceea ce ne interesează:

„Nr. 4. Alcătuiţi planul povestirii după schema dată:

Momentul desfăşurării	Acţiuni	Meditaţii, opinii, discuţii	Comentarii ale naratorului

Ţinem să menţionăm, în această privinţă, că indicarea noţiunii de „nuvelă" înainte de formularea definiţiei acesteia (p. 165) nu constituie o carenţă de ordin metodic, cum s-ar părea la prima vedere, întrucât profesorul, în virtutea principiului anticipativ al învăţării, le-a vorbit elevilor despre această noţiune înainte de a da citire textului lucrării

[1] T. Cartaleanu, M. Ciobanu, O. Cosovan, în Limba şi literatura română, manual pentru clasa a VII-a, Lumina.

BDD-A25967 © 2009 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:00 UTC)

corespunzătoare. În cadrul aceluiaşi compartiment, vom atesta şi alte câteva exerciţii în legătură cu tema care ne interesează.

De exemplu, exerciţiul nr. 7 propune elevilor următoarele:

„Comparaţi fragmentele în care naratorul povesteşte, descrie sau foloseşte dialogul. Comentaţi sub acest aspect prezenţa naratorului în nuvelă", iar exerciţiul nr. 9 – cele ce urmează: „Depistaţi pasajele în care, după părerea voastră, «vocea naratorului» coincide ori se confundă cu vocea (gândurile, impresiile, sentimentele) personajului" (p. 163).

După aceste activităţi, profesorul poate aplica şi indicaţiile metodice judicioase de la exerciţiul cu nr. 14:

„În ultimele alineate citim, în diferite contexte:

«Delfinul ţine ochii deschişi…»

«– Care este funcţia acestei repetiţii?

– Care este funcţia şi semnificaţia acestei formule în fiecare caz aparte?

– Cum se modifică mesajul nuvelei în legătură cu accentele din ultimele pasaje?», precum şi al celui cu nr. 15:

„Citiţi semnificaţia pe care o comportă delfinul în «Dicţionarul de simboluri» de Ivan Evseev. În ce măsură se reflectă, în opinia voastră, acest simbol în nuvela lui G. Meniuc." (p. 165).

(Se are în vedere următorul pasaj din lucrarea recomandată: *Delfinul*. În simbolistica şi ornamentica antică delfinul, prin asociere cu Arion, fiul lui Poseidon şi al Demetrei, este simbolul inocenţei; este legat, de asemenea, de nădejde, renaştere, salvare. Creştinismul a preluat valorile pozitive ale delfinului, făcând din el unul dintre simbolurile lui Isus Hristos şi al învăţăturilor creştine. În mitologia populară românească, Dulful mării este un personaj fabulos, un fel de duh al Mării Negre, pomenit şi în colinde.)

După aceste activităţi pregătitoare, autorii manualului propun următoarea definiţie a nuvelei:

„Nuvela este o specie narativă în proză mai desfăşurată decât în schiţă şi mai restrânsă decât în roman. Se bazează pe un singur fir epic şi un conflict care implică un număr redus de personaje. Spre deosebire de povestire (care este subiectivă prin implicarea naratorului), nuvela este obiectivă. Există mai multe tipuri de nuvelă: istorică, romantică, psihologică, filosofică, fantastică etc."[1]

Fără îndoială, definiţia respectivă conţine particularităţi relevante ale fenomenului abordat; profesorul de limba şi literatură română ar putea, eventual, algoritmiza această definiţie în felul următor:

1. Nuvela – specie a genului epic;
2. Are o acţiune mai desfăşurată decât schiţa şi mai restrânsă decât romanul;
3. Prezintă un singur fir epic;
4. Are un număr redus de personaje.

Am dori să menţionăm că tipologia exerciţiilor ca atare, prezentată în cadrul compartimentului la care ne referim, este elaborată judicios, în deplină conformitate cu rigorile unui instrumentariu metodic modern. În consecinţă, profesorul dispune de posibilitatea de a alege şi folosi cele mai diverse activităţi instructive propuse la tema respectivă, aplicându-le pe acestea în funcţie de obiective, contingentul de elevi etc.

[1] Idem, p. 165.

BDD-A25967 © 2009 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:00 UTC)

Astfel se prezintă atât exerciţiile de până la definiţie, cât şi cele de după formularea acesteia, precum:

„Nr. 18. Raportaţi nuvela lui G. Meniuc la una dintre categoriile menţionate mai sus.”

Formarea abilităţilor verbale comunicative scrise şi cele orale constituie obiectul exerciţiilor înserate în compartimentul *Aplicare şi creaţie* care preconizează următoarele:

„Nr. 1. Propuneţi un alt titlu pentru această nuvelă şi argumentaţi-vă opţiunea.

Nr. 2. Extrageţi formulele narative cu care începe fiecare alineat al nuvelei. Redactaţi o povestire, folosind cadrul narativ şi structura personajelor lui Meniuc, dar în care ar figura oameni.

Nr. 3. Amintiţi-vă plimbarea personajelor „pe cărarea lunii” şi realizaţi, succesiv, următoarele:

– completaţi atmosfera cu alte detalii;

– transferaţi această scenă în altă lume (într-un parc, pădure, grădină publică, pe altă planetă, cu alte personaje, cu alt subiect etc.).

– Redactaţi un eseu din perspectivele personajelor nuvelei „Ce credem noi, delfinii, despre oameni (fiinţe terestre fără aripi etc.)”.

Nr. 5. Discutaţi cu colegii: „Ce ştiu (ce cred) eu despre delfini”.

Nr. 6. Selectaţi material pentru portofoliu la una dintre temele:

– „Marea (Omul şi marea/ de remarcat că prin această temă sugerăm posibilităţi de interpretare intertextuale cu «Marea Neagră» sau «Bătrânul şi marea» – *P. D.*/)”;

– „Delfinii (Omul şi delfinii)”.

Obiectivele operaţionale ale lecţiilor tematice corespunzătoare sunt urmărite şi de activităţile propuse la compartimentul „Deschideri”; dintre acestea le vom actualiza aici pe cele ce urmează:

„Nr. 1. Alcătuiţi o listă bibliografică pentru un referat la tema «Universul mării»:

– Autori şi texte din literatura universală şi română;

– Dicţionare, enciclopedii, reviste;

– Literatura critică, eseuri.

Nr. 2. Citiţi, la alegere, 3-4 texte din proza scurtă a lui G. Meniuc. Notaţi-vă impresiile de lectură şi trageţi câteva concluzii asupra următoarelor aspecte:

– Subiecte, teme şi probleme abordate;

– Limbă şi stilul autorului.

Nr. 3. Selectaţi, citiţi şi redactaţi sub impresia lecturilor un eseu de 2-3 pagini cu titlul «Real şi fabulos în nuvelele prozatorilor români». Autori recomandaţi: Mircea Eliade, Vasile Voiculescu, Fănuş Neagu, Mircea Nedelciu, George Meniuc” (p. 165).

În baza celor expuse menţionăm faptul că aparatul metodic al manualului este unul bogat şi variat, adecvat obiectivelor educaţionale şi stimulator al imaginaţiei elevilor. În acest sens, ţinem să remarcăm folosirea cu discernământ valoric de către autori a unor tablouri reprezentative, cum ar fi, de exemplu, cele ale lui Rene Magritte – „Insula cu comoară”, „Oglindă falsă” sau cel al lui Igor Vieru – „Câte ceva despre oameni şi cai”, inserate în paginile 158-165 ale manualului. În plan de sugestie am propune să fie folosite şi alte lucrări ale pictorului nostru, precum „Câte ceva despre ape şi cai”, „Pasăre în alertă”, sugestive prin semnificaţia artistică a lor şi stimulative în procesul de formare a competenţelor verbale ale instruirii în etapa respectivă.

BDD-A25967 © 2009 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:00 UTC)

Revenind la definiţie, vom semnala faptul că dintre cele 4 caracteristici ale nuvelei, ce reies din aceasta, mai puţin clare şi, deci, la fel de operante în procesul de studiu sunt, în opinia noastră, cele cu nr. 2 şi 4. Într-adevăr, acestea constituie nişte afirmaţii relative şi convenţionale şi, ca atare, nu prezintă nişte criterii delimitative exacte. De altfel, cum am putea aprecia cât de „desfăşurată" este acţiunea unei lucrări pentru a o raporta pe aceasta la schiţă, nuvelă ori roman? La fel, cum i-am învăţa pe elevi să determine cât de „redus" este numărul de personaje şi care e gradaţia la care începe nuvela ?"

În consecinţă, putem citi în răspunsurile elevilor afirmaţii de tipul: „Nuvela este o opera epica de întindere *relativ redusa* cu un număr *relativ redus d*e personaje în care este redată o întâmplare din viaţa unuia sau a mai multor personaje. Este o opera epică, pentru că autorul îşi exprimă indirect gândurile, sentimentele, ideile, concepţiile prin intermediul personajelor si al acţiunii.

– Întâlnim narator, personaje, acţiune.

– Modul de expunere predominant este naraţiunea.

– Naraţiunea se desfăşoară liniar cronologic, prin înlănţuirea secvenţelor narative.

– Se observă tendinţa de obiectivizare – naratorul se detaşează de personajele sale.

– Întâmplările relatate sunt obiective.

– Acţiune mai dezvoltată ca a schiţei.

– Acţiunea săvârşită de personaje ale căror caracteristici se desprind dintr-un puternic conflict.

– Timpul şi spaţiul sunt clar delimitate conferind verosimilitate textului.

– Se acordă importanţă deosebită caracterizării personajului în raport cu acţiunea.

– Are o construcţie epică riguroasă.

– Mai mare decât schiţa, mai mică decât romanul."

După cum se poate observa, textul de mai sus abundă în verbalism, dar nu prezintă delimitări clare ale fenomenului.

Pe de altă parte, confuzia de concepere duce la opacitatea argumentării ca atare. De pildă, pasajul de mai jos este conceput drept un raţionament referitor la apartenenţa de gen şi specie a unui text:

„*D-l Goe*… Schiţa Introducere I. L. Caragiale, autor de opere dramatice şi nuvele, s-a impus în literatura română şi prin schiţele sale; Definiţia schiţei (operă epică de mică întindere, cu o acţiune simplă, în care autorul înfăţişează un moment semnificativ din viaţa unuia sau mai multor personaje). Cuprins Opera literară *D-l Goe*… este o operă epică (autorul îşi exprimă în mod indirect sentimentele de dispreţ faţă de personajul principal, prin intermediul acţiunii şi al personajelor);

Principalul mod de expunere este naraţiunea, care se îmbină cu descrierea şi dialogul; Este o operă de mică întindere, prezentând un singur moment semnificativ din viaţa lui Goe, şi anume călătoria lui la Bucureşti împreună cu cele trei însoţitoare ale sale; Acţiunea este simplă şi lineară, existând un singur fir narativ, care începe cu expoziţiunea; Relatarea se face la persoana a treia; Există mai puţine personaje decât într-un roman (personaj principal: Goe; personaje secundare: mamiţa, mam'mare şi tanti Miţa; personaje episodice: controlorul, urâtul).

Încheiere

Datorită trăsăturilor demonstrate mai sus, opera literară *D-l Goe*… este o schiţă."[1]

[1] http://www.limba-romana.net/lectie

BDD-A25967 © 2009 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:00 UTC)

Textul de mai sus nu conţine argumente concludente în privinţa faptului că lucrarea *D-l Goe* este o schiţă; la o analiză atentă vom observa că toate aceste particularităţi se referă în egală măsură şi la nuvelă.

De fapt, de aici şi fluctuaţiile interpretărilor mai multor lucrări artistice, precum ar fi, să zicem, *Frunze de dor*, interpretată, după cum se ştie, şi ca roman, şi ca povestire, şi ca nuvelă.

Acest fapt creează anumite dificultăţi la planificarea şi realizarea unui proces educaţional clar şi bine determinat finalmente. Vom semnala că definiţia de mai sus figurează în majoritatea manualelor de limba şi literatura română, care reproduce conceperea fenomenului respectiv din dicţionare: „specie literară a genului epic, mai amplă şi mai complexă decât schiţa, mai scurtă şi mai simplă decît romanul, care înfăţişează un episod semnificativ din viaţa unuia sau mai multor personaje”[1]. După cum se poate observa, şi aici sunt aceleaşi nebulozităţi în explicarea termenului respectiv, care se materializează printr-o concepere obscură de către profesori şi, în consecinţă, cu o imagine neclară, în mentalitatea elevilor şi studenţilor, a nuvelei.

Chiar şi sursele electronice conţin aceleaşi particularităţi definitorii. Wikipedia, de exemplu, propune următoarea definiţie:

„**Nuvela se referă** la o lucrare de ficţiune care este de obicei scrisă în proză, în mod obişnuit sub formă de naraţiune. Termenul de **nuvelă** vine din franţuzescul *nouvelle* şi înseamnă *noutate*, *nuvelă*. Nuvela este specia genului epic în proză, cu un singur fir narativ, urmărind un conflict unic, concentrat; personajele nu sunt numeroase, fiind caracterizate succint, în funcţie de contribuţia lor la desfăşurarea acţiunii. Nuvela prezintă fapte într-un singur conflict, cu o intrigă riguros construită, accentul fiind pus mai mult pe definirea personajului decât pe acţiune.

O nuvelă este o naraţiune în proză, mai scurtă decât un roman şi mai lungă decât o povestire. Conţine de obicei puţine personaje care sunt însă construite pe câteva linii principale. Ea are o naraţiune ceva mai concentrată, personaje mai puţine, trama mai puţin complicată decât în roman”[2].

Iar o altă sursă de acelaşi tip propune următoarea definire:

„Specie a genului epic, în proză, de dimensiuni relativ reduse (se situează între schiţă şi roman), cu un fir narativ central şi o construcţie epică riguroasă, cu un conflict concentrat, care implică un număr redus de personaje. Deosebiri nuvelă – povestire: Nuvelă – tendinţa spre obiectivare a nuvelei (naraţiunea la persoana a III-a) – autorul nuvelei îşi construieşte personajul prin mai multe detalii – raportul cu realitatea: nuvela urmăreşte realizarea verosimilităţii Povestire – caracterul subiectiv, prin situaţia de transmiţător al naratorului (naraţiunea la persoana I) – autorul povestirii este mai interesat de situaţia epică în care se află personajul – povestirea poate porni de la date mai îndepărtate ale realului (întâmplări senzaţionale sau insolite), dar perspectiva narativă susţine iluzia autenticităţii”[3].

În procesul de predare a temei respective vom urmări să formăm elevilor deprinderea de a analiza în mod adecvat fenomenele respective, de a le forma certe competenţe interpretative referitoare la textele literare studiate. Cu alte cuvinte, aceasta

[1] Dicţionarul explicativ al limbii române universal enciclopedic, ed. a 2-a, Buc., 1998, p. 345.

[2] http://ro.wikipedia.org/wiki/Nuvel%C4%83

[3] http://www.limba-romana.net

BDD-A25967 © 2009 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:00 UTC)

înseamnă să le formăm deprinderii de identificare a elementelor nuvelistice şi în basmele noastre, şi în povestirile din diferite perioade istorice. Pe de altă parte, în procesul de studiu vom căuta a le forma cunoştinţe despre nuvelă ca specie literară distinctă, care se caracterizează prin parametri referenţiali, printre care am enumera firul epic unitar şi finalul neaşteptat al textului.

În concluzie putem afirma următoarele: nuvela ca specie literară prezintă similitudini structural-compoziţionale cu alte tipuri de texte studiate în şcoală; în acelaşi timp nu trebuie să uităm că nuvela dispune de un ansamblu de parametri specifici, precum ar fi caracterul ne-linear al nuvelei, spre deosebire de cel linear al povestirii sau romanului, obiectivitatea naraţiunii.

Am menţiona în acest sens că, în opinia noastră, consecvenţa conceperii ar trebui să se reflecte în faptul că nuvela conţine un element inedit, un element nou faţă de elementul previzibil al povestirii sau romanului. Precum am notat în cazul recenzării manualului pentru clasa a X-a[1], acest element nou este, în *Sania* de Ion Druţă, tocmai finalul neaşteptat al lucrării: „Să ştii că nu era sanie… Atunci căruţă trebuie să fi fost". În lipsa acestui final avem o povestire. Prin urmare, în procesul de predare o deosebită importanţă o are procesul de formare la elevi şi studenţi a competenţelor de transformare a povestirii în nuvelă şi viceversa în raport cu alte texte literare studiate.

[1] Petru Derescu, Antrenant imbold de simţire şi cunoaştere // Limba Română, 2002, nr. 1-3, p. 131-135.

BDD-A25967 © 2009 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:00 UTC)

ESEU

NICOLAE BILEȚCHI
Institutul de Filologie
(Chişinău)

CASA

Ideea de a scrie un eseu despre casă o port de mulți ani în suflet. Prea multe amintiri frumoase mă leagă de ea, la prea multe fapte luminoase m-a îndemnat ca sufletul meu să nu le prețuiască cumva şi, prețuindu-le, să nu-i aducă mulțumirile de rigoare. Tocmai de aceea, deşi am părăsit-o de mai bine de jumătate de secol, imaginea ei îmi stăruie mereu în inimă ca ceva sfânt şi mă îndeamnă insistent s-o exprim în cuvinte.

Într-un timp mi s-a părut că această imagine începe uşor-uşor să se şteargă din memorie, mai ales după ce sora şi cumnatul meu mi-au scris că au dărâmat casa părintească şi pe locul ei au construit una nouă. E în firea lucrurilor, mi-am zis, încercând să-mi calmez emoțiile: am şi eu un lăcaş, sunt de mult părinte, copilul meu poate spune, ca şi mine, că are casă părintească, deci, totul s-a rezolvat de la sine.

Liniştit, în concediu, am plecat acasă. De acasă – acasă. M-a întâmpinat o casă într-adevăr modernă. În ea – totul nou. Dar, ciudat lucru, nimic nu-mi părea necunoscut. Mobila îmi deschidea părinteşte uşile spre a-mi primi lucrurile. Ungherele îmi zâmbeau la fel de părinteşte ca şi înainte. Masa nouă m-a primit cu ospitalitatea părintească de altă dată. Părinții, deşi trecuți în lumea umbrelor, îi simțeam alături vorbindu-mi, ca să mă liniştească, de o rânduială dintotdeauna a pământului… Doamne, atâta înnoire şi sufletul meu să nu înțeleagă nimic!?

Ideea de a scrie un eseu despre casă, care mi se părea că amuțise, a zvâcnit iarăşi. Acum cu o putere care mi s-a părut de nestăvilit. De data aceasta m-am hotărât.

* * *

Omul şi casa sunt două noțiuni inseparabile. O casă fără om în ea e o casă sărmană care nu interesează pe nimeni. Despre un om sărac în popor se spune că n-are nici casă, nici masă. Şi, dimpotrivă, atunci când e vorba de un om bogat din punct de vedere material şi moral, adică împlinit sub toate aspectele, poporul a zis că la el casa-i casă şi masa-i masă şi te-i mira să mai poți adăuga ceva. De ea, de casă, omul şi-a legat noțiunile sale existențiale de bază: căsnicia fericită – a face casă bună cu cineva; ospitalitatea – a ține casa deschisă; pierderea rădăcinilor spirituale – a se înstrăina de casă; vrednicia – a se simți că acum vii de acasă; cultura sub toate aspectele ei – a avea şapte ani de acasă.

Simbol deosebit de încăpător, casa nu a putut să nu atragă atenția scriitorilor noştri. Ea e cântată, poetizată, ridicată la rang de motiv etern de meditații şi emoții. De la prima închipuire de colibă şi până la casa modernă de azi mintea omenească, iar, la timpul ei, şi cea scriitoricească, au tot elaborat şi au aruncat la coş proiecte.

În unele proiecte casa se vroia mai caldă, mai luminoasă, mai spațioasă, mai durabilă, adică aşa cum a evoluat ea pe parcursul timpului. Evident, e vorba de ***casa – lăcaş de trai*** a omului. Nu întâmplător în poemul ***Casă în Bugeac*** Pavel Boțu o identifică chiar cu istoria. Primul capitol al poemului ne duce cu gândul într-o Moldovă, care e abia

BDD-A25967 © 2009 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:00 UTC)

la începuturile sale. Şi acest început nu putea fi altul decât casa. O dată înălţată, asupra ei vin vânturile sorţii. Toate vitregiile o zguduie şi o clatină, dar ea, casa, rămâne în picioare. Ca un simbol al demnităţii omului, ca o mărturie a rezistenţei neamului. Ultimul capitol din poem ne cheamă în casa de azi a Moldovei, asociată cu o corabie. Asupra corăbiei se pot năpusti vânturile şi valurile. Dar şi acum, ca şi pe întregul parcurs al istoriei, totul depinde de corăbier care trebuie să aibă grijă de demnitatea casei, aceasta semnificând societatea noastră.

În alte proiecte, asupra cărora ziceam că a lucrat pe parcursul istoriei omenirea, casa e asemuită cu însuşi sufletul omului, cu destinul spiritului lui. E clar de la sine că e vorba de ***casa – cămin al sufletului***. Ciutureanul, zice I. Druţă în *Povara bunătăţii noastre*, „nici nu-şi face casă cum se obişnuieşte prin alte părţi – ciutureanul o smulge din miezul firii sale, dându-i suflarea lui, bucurie din bucuriile lui. Poate anume de asta, cum nimereşti în sat, dacă e vremea lui şi lumea e la câmp, te poţi aşeza cu casele la sfat şi ai să afli cam tot atâta cât ai putut afla de la oameni. Ba se poate întâmpla ca o căsuţă să fie mult mai sfătoasă, mai limpede la vorbă decât stăpânul ei, căci pe cât de tăcuţi şi zgârciţi la vorbă sânt ciuturenii, pe atât de vorbăreţe apar casele zidite de dânşii”.

Casa – lăcaş de trai şi casa – cămin al sufletului… Noţiunile sunt pe cât de înrudite, pe atât şi de diferite… Studiindu-le, cărei dintre ele urmează să-i dai întâietate? Care ar fi acel măsurariu ce ne-ar permite să determinăm cu maximă precizie noţiunile în cauză? Dacă gândurile lui Protagoras, rostite cu aproape cinci secole înainte de era noastră cum că „omul este măsura tuturor lucrurilor” [1, p. 174], sunt adevărate, ceea ce, evident, nu punem la îndoială, atunci suntem cu răspunsul în faţă.

Vom porni aşadar, discutând despre ambele, de la om, a cărui cultură începe, cum bine se ştie, de la cei şapte ani de acasă, adică de la noţiunea pusă de noi în discuţie.

La naştere, sufletul copilului e curat ca foaia albă de hârtie. „Într-adevăr, spune savantul în medicină N. M. Amosov, copilul se naşte «fără nici o programă»: el nu ştie nimic, dar trebuie să le însuşească pe toate. La animale situaţia e mai bună – modelele acţiunilor de mişcare sunt încă la naştere situate în scoarţă ori, se prea poate, în subsolurile ei” [2, p. 180]. Imediat după naştere încep programările acţiunilor şi calităţilor morale ale copilului. Înfăşarea înseamnă supunerea mâinilor şi picioarelor la o evoluare dreaptă. La alăptare mama, deşi încă suferind de dureri, instinctiv simte necesitatea să-i îngâne cu dragoste micuţului un cântec. Explicaţia ei e simplă: dacă florile cresc frumos într-un mediu muzical, de ce nu ar creşte tot aşa şi un copil! Procedura scăldatului e făcută cu flori lecuitoare şi cu descântece întremătoare. Un organism sănătos pregăteşte, cum se ştie, o minte sănătoasă şi deprinderi de conduită frumoase. Când micuţul, după o masă copioasă, se alintă, muşcând sânul, mama îi atinge cu dragoste o pălmuţă la partea moale, spunându-i: aşa-mi mulţumeşti tu, purceluşule. Aplicată de câteva ori, necesitatea pedepsei dispare de la sine, căci – să vedeţi! – gluma nu se mai repetă. Astfel, la nivel de instinct, apar noţiunile de bine şi de rău, de frumos şi de urât, de posibilitate şi imposibilitate, de cinste şi ruşine… Şi ele vin spre copil, cum vedem, din casa părintească.

O adevărată revoluţie se produce în casă şi – prin ea – şi în sufletul copilului în momentul apariţiei vorbirii. Sugerarea prin instinct a comportării copilului, cu toate noţiunile ei de etică şi morală amintite, din acest moment merge întrucâtva în scădere. Lucrurile şi calităţile îşi capătă acum numiri concrete. Cuvintele şlefuiesc instinctele, le redau mai concret şi mai precis, aceasta însemnând posibilităţi nelimitate de perfecţionare a educaţiei. Dionysos din Halicarnas afirma încă spre sfârşitul secolului I înainte de era noastră că „cuvintele sunt oglinda sufletului” [3, p. 344]. Acel ***ma-ma***, rostit, de regulă,

BDD-A25967 © 2009 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:00 UTC)

prima dată, înseamnă la modul precis cuvântul legat ***mama***. Şi el, acest cuvânt, schimbă mult relaţiile dintre oameni. A-l numi purceluş pe un bebeluş, acum, când ştii la sigur că cuvântul e oglinda sufletului, înseamnă a-l obijdui pentru că el a depăşit, cum am văzut, instinctul de pedeapsă cândva meritată, iar mama, mândra şi fericita mamă, atentă ca nimeni altul la nuanţe, vrei-nu vrei, va simţi necesitatea să se întrebe: cui îi vine ea mamă?

Cultivarea noţiunilor de bine – rău, frumos – urât, cuviincios – obraznic, ruşine – neruşinare, obraz – neobrăzare, fineţe – grosolănie, uman – inuman etc., ce ţin, psihologic, de formarea omului integru şi, generativ, de cei şapte ani de acasă, având la bază un instrument atât de subtil cum e cuvântul, va decurge normal numai dacă principiile de aplicare a lui se vor respecta riguros. În acest sens, bancul privind cuvintele ce ar exprima vârsta potrivită pentru ca un părinte să înceapă educaţia copilului, e mai mult serios decât comic. Bancul zice că un tânăr părinte îl întreabă pe un pedagog de când să înceapă educaţia copilului. Acesta îi răspunde cu o altă întrebare: cum doarme copilul? – de-a lungul sau de-a latul patului? La răspunsul că copilul doarme de-a lungul patului, tatăl primeşte replica: ai întârziat catastrofal. Cuvintele „de-a lungul şi de-a latul patului" exprimă, metaforic, noţiunile de vârstă. Fiecare vârstă poate accepta completul de valori etice şi morale pe măsura sa. Evident, copiii prematuri şi precoci, ca mostre de manifestări excentrice, constituie nişte excepţii de la legităţile normale de dezvoltare şi bineînţeles nu ţin de subiectul discuţiei noastre.

„Vorbirea, zicea filosoful Martin Heidegger, este păstrătorul fiinţei" [3, p. 345]. Ea ascunde în faldurile sale stări de spirit, nuanţe de etică a comportării, modalităţi de transformare psihologică, în ultimă instanţă – etape importante ale evoluţiei caracterului copilului. Mi-amintesc, în acest sens, o convorbire obişnuită dintre părinţi de pe când eram de 5-6 anişori. Tata hrăneşte dimineaţa găinile şi le vorbeşte ceva drăgăstos. Mama, apărută întâmplător în prag, râde cu poftă: ce bodogăneşti, tu, acolo? Tata îi arată cu degetul cocoşul stând de o parte şi urmărind, fără să se atingă de mâncare, cum găinile ciugulesc lacom. Aluzia gestului e clară: ai văzut, adică, ce înseamnă să fii bărbat, să te comporţi ca un adevărat cavaler. Atinsă în demnitate, mama îi face replica de rigoare: dar, când ele fug şi sunt ajunse din urmă, ai văzut cum el le ciupeşte cu clanţul până la sânge. D-apoi, ripostează tata, de ce fug, că el, întotdeauna se avântă spre ele cu cele mai gingaşe intenţii. Convorbirea, după cum îmi dau seama azi, a intrat într-o zonă intimă periculoasă pentru urechile unui copil şi mama, făcându-i tatei semnificativ din deget, se retrage, diplomatic, în bucătărie unde o aşteptau treburile.

Doamne, ce început frumos al unei zile obişnuite de muncă! Ce lecţie de pedagogie, de limbă, de literatură, de muzică, de etică a comportării mi-a fost dat să ascult! Întreaga convorbire mizează pe un scop pedagogic bine definit. Din ea am aflat ce înseamnă cuvântul ca unitate lingvistică şi cuvântul cu valenţă literară, adică transfigurat artistic, care e rostit cu un timbru aparte şi un tact deosebit, termeni muzicali ce-şi trag, probabil, originea încă de la acel ***Nani-nani*** de pe când eram la sânul mamei. Iluzia şi aluzia, atât de resimţite în povestire, modelează, cum nu se poate mai bine, semnificaţiile etice ale fiinţei. Totul cultivă sentimentele, prin toate se formează şi se manifestă caracterul, se plăsmuieşte Omul din om.

Ar fi imposibil într-un mic eseu să urmăreşti în detalii acest proces complicat de formare a omului şi, pe de asupra, ar solicita şi o conlucrare foarte largă a mai multor specialişti. Cine vrea în acest sens să se informeze – are la dispoziţie o întreagă literatură de specialitate. Pentru examinarea noastră de ordin eseistic importă produsul final, încropit, ca mierea, din diverse îmbinări dintre cele mai neaşteptate. El, produsul, alcătuieşte,

BDD-A25967 © 2009 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:00 UTC)

în concepţia lui Lucian Blaga, matricea stilistică a neamului. Despre această matrice vestitul filozof spunea că „poporul e legat de ea, se defineşte prin ea, se afirmă prin ea” [4, p. 388]. Aşa stând lucrurile, poporul respectă această matrice, ce exprimă cei şapte ani de acasă, ca pe ceva sfânt. Cine nu o respectă cu sfinţenie, acela e considerat ca lipsit de omenie, adică dezumanizat.

Îmi amintesc în această ordine de idei de două cazuri, care, întâmplându-se în satul meu natal, îmi dau certitudinea adevărului. Fiind, mai de mult, în vacanţa studenţească, discut cu tata. Din una, din alta, aduc vorba despre tinerii din satul vecin. La auzul vorbelor mele, tata îmi aruncă, nemulţumit, fraza: „Ia lasă-i, mă, pe aceştia în pace, că n-au omenie într-ânşii, n-au nici un Dumnezeu”. Ca să nu stric buna atmosferă a discuţiei, mă prefac a nu da importanţă replicii, dar observ că ea îmi tot dă târcoale, scoţând în prim-plan două cuvinte de o importanţă deosebită – omenie şi Dumnezeu. Contrariat, fac ce fac şi aduc, de data aceasta din alt unghi, iarăşi vorba despre aceiaşi tineri din satul vecin. Tata se arată nemulţumit de insistenţa mea, iar eu, dându-i printr-un gest de înţeles că cu aceasta punem capăt discuţiei, îi solicit totuşi explicaţiile cazului. „Păi, zice tata, cum îţi place: flăcăii din satul nostru îşi au, ca toţi tinerii, problemele lor, pe care uneori le rezolvă în mod particular, alteori – în public. Ajung, din păcate, câteodată şi la pumni, chiar între lume, fiind la joc sau la altă petrecere. Dar, ferit-a sfântul, ai noştri nu se vor bate între ei în alt sat, pe când acei din satul vecin – fac, spre ruşinea lor, acest lucru în alte sate. Unde s-a mai văzut aşa ceva? N-au nici un Dumnezeu. N-au nici o omenie!”.

Am înţeles – tocmai lecturam pe atunci filozofia lui L. Blaga! – că felul cum urmează tinerii să-şi rezolve problemele a fost ridicat de sătenii mei la rang de regulă imuabilă a matricei stilistice a neamului, regulă sfântă în esenţa ei, că ce e considerat sfânt urmează să fie respectat ca un ritual, care nu se mai discută, cum nu se discută nici o altă regulă consfinţită de Dumnezeu. În caz contrar, oamenii n-au omenie şi nici Dumnezeu, adică nu mai sunt oameni. E, rezumă tata, un obicei al fiecărei case bune, obicei, care, cu timpul, a ajuns să fie luat ca unitate de măsură de către întregul sat, căci – ce e satul? – dacă nu un colectiv recunoscut ca fiind constituit ca o casă comună.

Celălalt caz e şi mai drastic prin severitatea lui sfântă. După primul război mondial în satul meu s-a pripăşit un ucrainean. L-a adăpostit cea mai săracă femeie din sat. Câţiva ani a stat ascuns, iar după aceea s-a prezentat la organele de conducere, care i-au permis să trăiască în libertate. În 1940 puterea sovietică îl avansează, ca pe unul mai de al ei, în conducerea primăriei. Aici el începe să-şi arate caracterul: în timpul deportărilor îl împuşcă pe un sătean pe motiv că ar fi încercat să fugă. La întoarcerea puterii româneşti în sat el, lucru natural, se refugiază ca după raptul sovietic din 1945 să revină iarăşi. De data aceasta, fiind de acum bătrân, puterea sovietică nu-l mai onorează cu nici un post.

Foametea din 1946 îl prinde complet nepregătit şi el se vede nevoit să cerşească. Umblând, de acum umflat de foame, din casă în casă, dar primind foarte puţin căci gospodarii erau secătuiţi de provizii, el urmează instinctiv zicala lui I. Creangă că goliciunea mai ocoleşte, iar foamea dă pe de-a dreptul, şi ajunge să bată la poarta fiului cetăţeanului pe care l-a omorât. Acesta, văzându-l în halul în care era, îi întinde o pâine caldă, căci soţia tocmai copsese.

– Ce ai făcut, mă, îi zice soţia, nu cumva ai uitat durerea cea mare pe care el ţi-a pricinuit-o?!

– Nu, n-am uitat, îi explică el, dar n-am putut să trec peste legea strămoşească a casei, care zice că e foarte mare păcat să nu-i oferi pâine celui care îţi întinde mâna în ultimul ceas al vieţii, iar el, duşmanul, în acest moment se afla.

BDD-A25967 © 2009 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:00 UTC)

– Reiese că, pentru fapta aceea straşnică, tu ca şi cum l-ai iertat.

– Nu, eu am procedat cum mi se cade mie, conform datinei sfinte a casei, iar pentru straşnicul omor el va fi judecat de Dumnezeu.

A doua zi clopotele bisericii vesteau moartea cerşetorului.

Soţia celui care şi-a pierdut tatăl de mâna ucigaşului pripăşit asculta, numai ochi şi urechi, comentariile consătenilor. A fost un pripăşit nu numai în sat, ci şi în viaţă, ziceau unii. A fost un mârşav care n-ar trebui să fie primit de acest sfânt pământ, ziceau alţii. Câtă putere creştinească trebuie să ai ca să-i întinzi ucigaşului tatălui pâinea cerşită, comenta aproape întreg satul.

Adunându-şi gândurile şi sentimentele răvăşite de aceste comentarii, soţia şi-a sărutat cu o mare durere, dar şi cu o tot atât de mare mândrie bărbatul, şoptindu-i: nemuritorul Dumnezeu – cu judecata lui, iar noi, muritorii de rând – cu judecata datinei casei noastre, cu înţelepciunea căminului nostru spiritual, care tot de la el vin. Proverbul „jupâneasa ţine casa" s-a mai adeverit o dată. Soţul i-a răspuns jupânesei sale cu acelaşi gest – cu un sărut plin de înţelegere şi mulţumire.

Cristalizată din filozofia celor şapte ani de acasă, matricea stilistică devine o componentă a sângelui, o parte a fiinţei celor ce au locuit cândva în casă, dar s-au trecut din viaţă şi a celor care, moştenind-o, îi vor continua mesajul uman, ea pretinzând de la personalitate un respect imuabil. Astfel, casa leagă cerul şi pământul, face posibilă perenitatea idealurilor ei din trecut, prezent şi viitor. Ideea în cauză e profilată deosebit de limpede de către Grigore Vieru în poezia-cântec ***Casa părintească nu se vinde*****:** „Vom pleca şi noi cândva din viaţă/ Şi părinţii sus ne-or întreba/ Ce mai face casa lor cea dragă,/ Cine are grijă azi de ea?" Din acest motiv mesajul ei, al casei, nu poate fi discutat, cum nu poate fi supusă dezbaterilor o lege irefutabilă, ceea ce îl şi determină pe L. Blaga să vină cu precizarea că „nici un popor nu poate avea vreun interes de a-şi stinge singur matricea stilistică sau de a se lepăda de ea, cât timp aceasta se găseşte încă în stare binecuvântată" [4, p. 388]. Comportarea tinerilor din satul meu natal, amintită mai sus, e un atribut binecuvântat de întreaga comunitate rurală, pe când a celor din satul de alături – o abatere care surpă matricea stilistică a casei, a neamului. Tot astfel trebuie apreciată şi concluzia finală a soţiei din exemplul al doilea în raport cu prima ei reacţie la gestul soţului de a-i da cerşetorului-ucigaş bucata de pâine solicitată.

Matricea stilistică a omului şi a neamului mizează pe modelul bunului simţ al celor şapte ani de acasă, aflat, cum zice L. Blaga, în stare binecuvântată. Totul ce s-a făcut mai târziu în privinţa educaţiei: codul civil, codul penal, diverse modele de coduri morale sunt nu altceva decât nişte completări la această matrice, ca şi studiile omului ori experienţa lui de viaţă. Ion Druţă ilustrează cu dezinvoltură acest adevăr în drama sa ***Casa mare***.

Personajele dramei, Vasiluţa şi primul ei soţ, Andrei, îşi încep o casă, adică – metaforic – îşi concep un ideal de fericire. Războiul al doilea mondial, însă, îl ia pe Andrei la front, lipseşte casa de perspectiva rotunjirii în doi a acestui ideal. „A ridicat, zice Vasiluţa, căsuţa asta Andrei al meu… De abia a dovedit să-i ridice pereţii, de abia a acoperit-o şi a început războiul… S-a dus, m-a lăsat cu un copil în braţe şi cu o casă abia începută… Mă sculam pe la miezul nopţii, veneam în casa asta şi boceam prin întuneric… Tot stând aşa şi bocindu-mă, ce-mi vine în cap – ia hai s-o gătesc eu… S-a sfârşi războiul, o dată şi o dată or începe oamenii iar a trăi…

Patru ani mi-am aşteptat bărbatul şi patru ani am gătit-o după placul meu, după placul lui… Dar s-a mântuit războiul şi în loc de stăpân a venit în casa asta o hârtiuţă cenuşie. Am rămas văduvă – şi eu, şi casa… Nu-mi era atâta de mine, cât îmi era jale de

BDD-A25967 © 2009 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:00 UTC)

dânsa. Atât de greu ce s-a înfiripat ea, cu atâta greu şi-a dobândit podoabele, atâta vreme l-a aşteptat…

Au trecut mulţi ani, până ne-am deprins noi a văduvi… Pe urmă nici nu ştiu cum, nici când, m-am pomenit că aştept alt bărbat. Şi numai căsuţa asta, gătită pentru Andrei, vroia să rămână veşnic vădană…".

Stăpânul şi casa, omul şi experienţa etică acumulată de veacuri, cristalizată în matrice stilistică – în faţa examenului moral: cine ar putea greşi? Riscului acestuia e supus omul. În timp ce casa „…vroia să rămână veşnic vădană", Vasiluţa merge la un compromis etic. – se căsătoreşte cu Păvălache, deposedându-i astfel, pe el şi pe Sofica, de adevărata fericire. Casei, ca întruchipare a omeniei şi credinţei conjugale, îi revine rolul de restabilire a echilibrului etic.

Ziceam mai sus că acest echilibru etic, această judecată a casei trebuie să se bucure de un respect imuabil, să nu lase loc nici unei prejudecăţi. Şi I. Druţă, pentru a demonstra imuabilitatea echilibrului etic al casei, o pune pe Vasiluţa să se confrunte cu prejudecăţile de care ar putea da dovadă vecina binevoitoare, vecina obiectivă, vecina răuvoitoare, să se verifice prin vocea satului şi părerea naturii. Prejudecăţile pălesc în faţa judecăţii sănătoase a casei, verificările confirmă cu prisosinţă adevărul ei, exprimat prin concluzia finală la care ajunge Vasiluţa: „Este o rânduială a pământului şi de calc eu şi rânduiala asta, apoi ce-a mai rămâne din mine?". Rânduiala pământului, la care se referă Vasiluţa, e aceeaşi matrice spirituală bazată pe bunul simţ al celor şapte ani de acasă, dar completată şi de diferite coduri şi reguli instituite de organele legislaţiei. În cazul în care nu contrazic spiritul matricei, aceste reguli aduc un spor de lumină în elaborarea ideii operei, fapt ilustrat şi de structura bine articulată a ***Casei mari***. Oricum ar fi ea numită de scriitori, matricea spirituală e receptată de către cititori ca un mit, iar acesta din urmă, afirmă M. Eliade, „… îi garantează omului că ceea ce el se pregăteşte să facă a mai fost făcut, îl ajută să alunge îndoielile pe care le-ar putea avea în ceea ce priveşte rezultatul întreprinderii sale" [5, p. 132-133], deci, îi asigură perenitate în timp. E tocmai şi motivul pentru care cei şapte ani de acasă sunt consideraţi ca un dat consubstanţial în destinul omului şi al umanităţii.

Asupra casei, ca reazem moral al omului, ca nucleu etic primar al societăţii, urmează să medităm, poate mai intens ca oricând, azi, când progresul tehnico-ştiinţific pune satul în întregime şi fiecare casă în parte la încercări dintre cele mai acute şi mai neprevăzute. Problemele acestea sunt discutate cu deosebită acuitate şi perspicacitate de către Ion C. Ciobanu în romanul său ***Podgorenii.***

„Mă întorsesem de la învăţătură, ne mărturiseşte personajul acestui roman, Toader Frunză, în altă lume. Satele aveau şosele, aveau staţii de autobus. Circulau maşinile pe şosele noi… Transformările atât de radicale mă orbiseră…". Şi, totuşi, acest aspect înfloritor al satului contemporan, după aprecierea autorului, e „de o frumuseţe rece şi tristă".

Impresia de „frumuseţe rece şi tristă" a satului, evident, de sorginte blagiană, vine de la faptul că din casa ţăranului dispar o serie de instrumente şi munci, care i-au modelat cândva universul spiritual: „Satul rămânea, totuşi, sat. Dar încotro îşi luase drumul şi făgaşul acest sat?… meliţa şi bătătorul, vârtelniţa şi stativele de ţesut, spata şi suveica, urzitul şi neveditul, carâmbii războiului, andrelele şi cârligul de împletit – toate mureau sub ochii mei împreună cu femeile bătrâne… Mă uimea uşurinţa cu care uită satul obârşia de pe vremuri".

Face oare să tânjim după aceste lucruri, când progresul tehnico-ştiinţific le-a înlocuit cu altele mult mai perfecte? Face, căci, perimate ca valoare materială,

BDD-A25967 © 2009 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:00 UTC)

ele rămân neperisabile ca valoare morală, ca parte constituentă a matricei stilistice bazate pe valorile celor şapte ani de acasă. Dacă nu suntem obligaţi să le folosim, avem datoria morală să nu le uităm, căci fac parte din fiinţa noastră. I. Druţă şi-a ales drept epigraf pentru povestirea ***Horodişte*** o inscripţie de pe o piatră funerară ce datează din epoca Imperiului Roman, inscripţie capabilă să verse lumină asupra felului oamenilor din vechime de a aprecia lucrurile şi îndeletnicirile: „Călătorule, vorba nu-mi va fi lungă, opreşte, pentru a citi. Aici, sub această piatră, odihneşte o mândră femeie. Şi-a iubit bărbatul, a avut doi feciori, pe unul l-a luat cu sine, altul a rămas să-i ţină locul în lume. A fost frumoasă la umblet, aleasă la vorbă, a ştiut a toarce. Terminat. Pleacă". Torsul, cum vedem, e pe cât o îndeletnicire, pe atât şi o calitate morală. Aşa, probabil, o fi fost la origine toate ocupaţiile. Iată de ce, despărţindu-ne de multe din ele, pe lângă sentimentul de admiraţie faţă de tehnica avansată ce le înlocuieşte, nu putem să nu încercăm şi o nostalgie a pierderii a ceva din fiinţa noastră. De durerea pierderii, de nostalgia dispariţiei unor lucruri şi îndeletniciri ne poate salva doar memoria. Să ne străduim să nu uităm nimic, căci a uita înseamnă a ne şterbi din demnitatea noastră. Scriitorii sunt obligaţi să ne cultive în scrierile lor această memorie.

Anume acest sentiment oximoronic de admiraţie-nostalgie faţă de lucruri şi îndeletniciri i-a dat ghes scriitorului rus Vasilii Belov să scrie minunatul său eseu ***Лад*** **(*Modul de viaţă*)**. De acest sentiment s-au condus A. Lupan, când a publicat schiţa ***Sujalca*** şi A. Cibotaru când a scris poezia ***Râşniţa*****.** Prin intermediul acestor unelte primitive, devenite de mult raritãţi muzeistice, ei au scos în vileag aspecte interesante privind etica trecutului şi realizările prezentului.

A uita lucrurile şi datinile ce ţin de casă înseamnă a te predispune conştient la o anume sărăcire sufletească. Or, entuziasmaţi de realizările ştiinţei contemporane, noi nu rareori suntem expuşi pericolului de a cădea în această extremă. E tocmai cazul lui Alexandru Marian din romanul lui V. Beşleagă ***Acasă*****.** El e unul dintre cei mulţi, care, trecând cu traiul de la sat la oraş, îşi strămută albia sufletească. Fiu de ţăran, Alexandru Marian ajunge inginer în problemele de irigare a solurilor, trăieşte în capitală şi e pe punctual de a fi trimis în străinătate. Dar tocmai în acest punct al evoluţiei sale vertiginoase el simte acut nu numai ce a câştigat, ci şi ce a pierdut: „Răzbind prin hăţişurile vieţii, luptând ca să învingă, ceda. Şi, deşi vedea că pierde, în sine accepta să piardă, sperând că-şi va întoarce mai apoi. Dar… mai târziu şi-a dat seama că s-a înşelat. Că ceea ce ai pierdut din propria fiinţă: setea de frumos, credinţa nestrămutată în bunătate, omenie, în idealul făurit în tinereţe, – nu e atât de uşor să reîntorci… Şi-a dat seama la un moment dat, că parcă a sărăcit sufleteşte… Iar mai dăunăzi, dimineaţă, privind la geam în stradă, auzi ca aievea glasul mamei: „Ai uitat satul, băiete. Ai uitat casa… Ai uitat ţărâna, care te-a născut şi crescut…".

Chemat de şoapta casei şi a mamei, de glasul gliei, de vocea consătenilor şi împins de un imbold interior, ce-i spunea că „cine e lipsit de memorie, de conştiinţa celor ce au fost până la el, nu va şti nicicând să preţuiască timpul în care trăieşte şi nu va fi pregătit pentru a păşi în timpurile ce vin…", Alexandru Marian revine în sat, unde, restaurând casa părintească, răscolind cu inima şi raţiunea propria tinereţe, „când era gata, fără a cugeta la urmări, să înfrunte răul, minciuna, nedreptatea, mârşăvia", şi respirând încă o dată cu înţelepciunea secularei etici ţărăneşti, renaşte spiritual, devine om integru.

Problema atacată de V. Beşleagă ne duce cu gândul la una mult mai largă: ce se întâmplă în casa noastră în general la etapa actuală? Casa, care cândva era centrul de gravitate al familiei, acum din ce în ce mai mult îşi pierde această funcţie. Azi aproape

BDD-A25967 © 2009 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:00 UTC)

în fiecare casă putem constata absenţa unuia sau a câtorva membri. Ei sunt absorbiţi de uzine, de instituţiile de învăţământ, de şantierele de construcţie. Dacă mai înainte procesul decurgea lent şi oarecum pe neobservate, astăzi ritmurile lui ne pun pe gânduri. Nu în sensul stăvilirii – procesul constituie o realitate obiectivă şi ireversibilă, – ci în direcţia dirijării lui chibzuite.

Se cuvine, în primul rând, să întrezărim la timp şi să susţinem noii lăstari etici de perspectivă. Contactul cu clasa muncitoare, cu sănătoasele ei tradiţii, cu instituţiile de învăţământ şi aşezămintele de cultură deschide în faţa omului, care numai ce şi-a părăsit casa cu etica ei constituită de secole, perspective dintre cele mai largi de îmbogăţire raţională şi înnobilare morală. În rândul al doilea, are loc o simbioză a două modalităţi etice de existenţă. Îmbinarea a tot ce e mai bun din ele poate da naştere la un cod moral de o deosebită vigoare cetăţenească. Despre apariţia unui atare om, în sufletul căruia se află acest altoi interesant de etici, ne vorbea încă în 1971 I. Druţă. Într-un articol, semnificativ intitulat ***Plugarii la Chişinău*** (*Комсомольская правда*, 1971, 21 martie), se spunea că nu numai „…oraşul şi-a lăsat pe faţa lor (a plugarilor-migranţi – *N. B.*) amprenta, ci şi ei şi-au lăsat amprenta pe faţa oraşului”, că, în consecinţă, „apare un nou tip de om cu noi trăsături sociale şi psihologice”. Această orientare se cuvine susţinută.

Dar există, spre regret, şi reversul acestor procese. Sociologii au constatat că ţăranul ce vine de la ţară la oraş, ieşind de sub influenţa părinţilor, nu rareori nimereşte sub înrâurirea elementelor de o ţinută etică discutabilă. Se mai întâmplă uneori că abia de părăseşte cineva casa, se căpătuieşte la oraş şi preia fugitiv, fără a asimila organic, modul de conduită urban. Ca rezultat, un asemenea om se poate deda uşor oricăror influenţe de prost gust. Un astfel de tip e mirele din frumoasa povestire ***Priveghiul mărginaşului*** de V. Vasilache. Abia ieri acest tânăr s-a mutat la oraş, dar de acum, venind acasă, îşi manifestă dezgustul faţă de obiceiurile şi datinile populare, de lăcaşul unde a văzut lumina zilei, ştie să vorbească cu însufleţire despre revoluţia sexuală şi alte „probleme” ce ţin de o filosofie străină spiritului nostru.

Evident, sufletul omului e impus de viaţă spre noi tărâmuri etice. Şi dacă acestora nu întotdeauna le putem intui la moment sensul, nu ar fi mai cuminte să respectăm ceea ce s-a constituit temeinic de secole chiar în casa noastră? Căci – de ce am ascunde? – sub deviza unei originalităţi fals înţelese, deseori, în loc să intuim temeinic noul, preferăm să distrugem vechiul, uităm că nu tot ce ţine de trecut e perimat. Construind o casă nouă, să nu ne grăbim a o distruge pe cea veche, căci riscăm să rămânem în frig. Iar la frig sufletul se ofileşte. În sufletul personajului lui V. Vasilache bate, ba nu – mai corect ar fi – vegetează o atare inimă.

Veacuri de-a rândul omul a visat să-şi facă un adăpost despre care ar putea spune că îi e casa casă şi masa masă. Însufleţit de acest vis şi profitând de materiale de construcţie din ce în ce mai moderne, omul zilelor noastre, cum se spune, de unde are, de unde n-are încearcă a-şi face casa tot mai frumoasă. E o intenţie nobilă, dar – împinsă în extremă! – ea, ca bumerangul, se poate întoarce contra noastră. Printre multe altele, problema aceasta e abordată de V. Beşleagă în romanul ***Ignat şi Ana***.

Ignat şi Ana suferă că n-au copii. Lipsa unui al treilea, care ar cimenta casa şi familia, le-ar repune viaţa pe temelii etice mai sănătoase, e trăită intens, analizată scrupulos. Personajele luptă între ele şi cu sine însele, caută să învingă nenorocirea care planează asupra lor, dar până la urmă sunt învinse. Şi Ignat, şi Ana, şi cea de a treia femeie, spre care tinde acest bărbat, deşi se consumă, caută căi de apropiere, rămân, în fond, nişte străini.

BDD-A25967 © 2009 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:00 UTC)

Situaţia pare a fi voit dramatizată. Sunt în viaţă doar multe familii, care ne-au demonstrat că aceste cazuri biologice pot să nu evolueze în drame atât de acute. N-a îngroşat oare autorul culorile? Plasând conflictul individual într-un amplu şi bine conturat context social, autorul îi ia această ascuţime nedorită.

Ignat şi Ana îşi construiesc casă. Faptul are semnificaţii simbolice largi. Greul casei cade pe umerii Anei, întrucât Ignat e ocupat la cariera de piatră. Ea munceşte din răsputeri, tinde ca lăcaşul să le fie frumos şi bogat. Dar,treptat, cititorul observă că în concepţia Anei accentul se deplasează de pe noţiunea de frumos (într-o accepţie etică sănătoasă) pe cea de bogat (într-un înţeles filistin şi practicist). Schimbarea de accent se soldează cu urmări tragice: muncind din răsputeri, Ana îşi dereglează sănătatea şi îşi închide pentru totdeauna perspectiva luminoasă de a fi mamă. Tragedia despărţirii de Ignat, pentru care sensul vieţii rezidă într-un urmaş ce ar putea să-i ducă mai departe mesajul sufletesc, devine inevitabilă.

Paradoxal, dar adevărat, îmbogăţindu-ne din punct de vedere material, nu rareori sărăcim spiritual. Treceţi prin satele noastre, intraţi în ogrăzile oamenilor şi o să observaţi un fenomen pe cât de nou, pe atât şi de curios: în cele mai frumoase gospodării stăpânul, de obicei, nu trăieşte în casă, ci undeva alături, într-un adăpost mult mai prost amenajat, numit căsoaie ori chiar sarai. Cum să apreciem acest fapt?

Omul de mult şi-a împărţit casa în două. Într-o parte el muncea zi de zi, îşi odihnea trupul, în alta, numită ***casa mare***, – venea doar în clipele solemne să-şi odihnească sufletul. Azi toată casa tinde să devină casă mare. E un motiv de bucurie această lărgire a noţiunii? Cred că nu întotdeauna. Pentru că gospodarul, de teamă să nu păteze covoarele de pe jos şi de pe pereţi, intră aici din ce în ce mai rar. Plăcerea aceasta el şi-o permite, de cele mai multe ori, doar când îi vin oaspeţi. Atunci casa devine un obiect de admiraţie, iar masa un indice al belşugului. Frumos şi de trebuinţă acest obicei, numai că ni se pare a fi cu mult mai îngust decât casa mare de odinioară, unde omul venea aproape în fiecare zi să-şi restabilească, din dureri şi bucurii, sufletul, să-şi verifice temeliile familiei, să mediteze asupra viitorului copiilor.

Fără să vrem, îndepărtăm casa de conţinutul ei primar sănătos. S-a întâmplat să fac două vizite, una după alta, în două case. În prima, am văzut o vază de cristal cu valoare de frumos în sine, adică fără flori. Într-a doua am zărit o vază de ceramică, simplă, cu trandafiri frumoşi în ea. Nu neg importanţa frumosului industrial, dar, mărturisesc, inima mea a tresărit, totuşi, la priveliştea gingaşelor flori.

Fără să vrem, imprimăm casei un conţinut mercantil. Am auzit în troleibuz cum un cetăţean îi povestea altuia că îşi căsătoreşte fiul, dar nu are de gând s-o înscrie pe viitoarea noră în apartament. Motivul: dacă, eventual, tinerii vor divorţa, nora să nu aibă pretenţii la o parte de casă. Când i-am povestit unui cunoscut întâmplarea, acesta mi-a spus că şi el e predispus să procedeze astfel cu fiul. Te pui, zicea el, cu tineretul de azi?! Ei, una-două, şi se despart, iar tu împarte-ţi casa pe care a-i aşteptat-o ani în şir.

O parte de adevăr în această judecată, desigur, este. Dar numai o parte. Cât e de mare şi de periculoasă cealaltă parte – rămâne să judece sociologii şi juriştii. De altfel ultimii, prin perfecţionarea legislaţiei în vigoare, au şi scos din circuit unele probleme ce până nu de mult erau considerate irezolvabile, simplificând astfel procedura căsătoriei şi cea a divorţului. Pe mine problema mă preocupă sub alt aspect. Cum vor avea acei tineri însurăţei încredere unul în altul, dacă de la bun început relaţiile dintre ei se bazează pe neîncredere? De ce casa, care trebuie să-i unească şi să le insufle certitudine, devine

BDD-A25967 © 2009 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:00 UTC)

motiv de disensiuni? Să ne mire acum de ce în republica noastră numărul divorţurilor concurează pentru primul loc cu cel al căsătoriilor?!

Jocul acesta de-a procentajul e de o cruzime uimitoare. Se împart lucruri procurate pentru viaţă lungă şi fericită. Disparate, ele emană singurătate şi durere. Se împart copii născuţi pentru a complini fericirea părinţilor şi a le duce prin timp mesajul lor sufletesc. Despărţiţi, ei reprezintă nişte aşchii de fericire, care, oricum le-ai îmbina, nu pot alcătui un întreg şi nu pot duce prin timp altceva decât durerea izolării. Înţelegerea în mod filistin a problemelor casei, spiritul mercantil îi surpă temeliile. Aceste probleme, discutate într-un fel sau altul până acum de scriitorii noştri, ar trebui să ne predispună spre ample meditaţii, căci nu putem rămâne liniştiţi la concluzia finală ce reiese clar din operele lor că, cu scurgerea timpului, casa tradiţională, ca lăcaş de trai, devine mai bogată şi mai durabilă, iar, ca imagine a căminului sufletului, – mai săracă şi mai vulnerabilă.

Citind această frază, cititorul poate rămâne nedumerit: despre ce concluzie finală privind casa poate fi vorba? S-a micşorat oare în urma discuţiilor într-atât numărul problemelor ce ţin de casă, încât nu mai avem ce discuta? Nu. Acum, s-a schimbat radical însuşi statutul casei, statut ce presupune o abordare cu totul din alt unghi a problemelor ei. Ceea ce au discutat până acum scriitorii noştri ţinea de statutul adăpostului despre care omul putea spune că – şi aceasta la modul sincer – casa îi e casă, adică întruneşte în linii mari caracteristicile noţiunii. În prezent, adică în ultimele două-trei decenii, aceste caracteristici într-atât s-au deteriorat, încât nu mai pot fi încadrate în statutul noţiunii de casă, aşa cum era ea înţeleasă odinioară. Azi, când fiecare al patrulea om nu locuieşte în casa lui, ci undeva în străinătate, când fiecare al treilea copil nu se bucură, total sau parţial, de grija părinţilor, aceştia muncind din greu dincolo de hotarele ţării, când relaţiile conjugale dintre soţii despărţiţi nu ne inspiră nici un sentiment sfânt, ci ne storc zâmbete pe cât de stinghere, pe atât şi de sincere, mai putem oare, referindu-ne la aceştia, vorbi de casă, mai avem dreptul să le punem întrebările tradiţionale „cu cine ţii casa?” sau „ţi-i casa-casă şi masa-masă?”. Mai putem oare vorbi azi de acea matrice stilistică a comportării, bazată pe mitul celor şapte ani de acasă, despre care relatam la începutul acestui eseu, despre acea convorbire instructivă dintre soţi în timpul hrănirii găinilor, despre modul de comportare a tinerilor în satul natal, spre deosebire de cei din satele vecine, despre felul de tratare a cerşetorului-ucigaş, dictat de Dumnezeu şi de etica încropită de secole a casei? Nu mai putem vorbi, căci regulile matricei stilistice a casei tradiţionale necesită, cum am văzut, o respectare imuabilă, iar noi, azi, suntem ahtiaţi, după libertate, care fiind deseori nelimitată de nici o oprelişte, trece în libertinaj. Şi atunci, căutând să obţinem comoditate sufletească, cu ce ne alegem? Ne mai este azi, din punct de vedere moral, casa un lăcaş confortabil? Nu pot crede.

Scriitorii din spaţiul basarabean care – cinste şi slavă lor! – au tratat problemele cele mai arzătoare ale casei în înţelesul tradiţional al noţiunii, acum tac. Nu pentru că ar fi indiferenţi, ci fiindcă s-au văzut necompetenţi. Odată cu plecarea, din cauza sărăciei, a oamenilor în străinătate, casele românilor din Moldova au rămas orfane, au devenit sărace nu numai material, ci şi spiritual, au rămas cu copii aproape lăsaţi în voia sorţii. Problema cea mai strașnică e că nimeni nu cunoaşte la modul serios dimensiunile tragediei. Circulă versiunea că am avea 1 milion de migranţi. Serviciul de grăniceri numeşte cifra de 600-650 mii, dar recunoaşte că există încă foarte multă lume oficial neînregistrată. Câţi sunt de aceştia – nu se ştie.

Sărăcia e, desigur, principala cauză a plecării omului în străinătate. Pe acei care au plecat din acest motiv îi înţelegem. Dar cât vor sta acolo? Se vor întoarce ei imediat după

BDD-A25967 © 2009 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:00 UTC)

ce vor simți că starea materială li s-a ameliorat? Participanții de mai înainte la migrații anume aşa procedau. E cunoscut, bunăoară, faptul că prin anii ’30 ai secolului XX mulți bucovineni, mânați de sărăcie, plecau în America şi în Canada. Ajunşi aici, stăteau 3-4 ani, adunau parale şi se întorceau – aproape toți! – acasă, aranjându-şi mai bine viața. Acum, după depăşirea crizei materiale, emigranții încep în patrie pentru ei şi pentru copii câte o casă cu două etaje, apoi au grijă să adune bani pentru mobilare, lungind astfel timpul aflării în străinătate. N-am avea nimic de obiectat, dacă, dincolo de această tendință de înavuțire, nu ar avea de suferit catastrofal celălalt soț şi, mai ales, copiii, dacă, după acest maraton de adunare a banilor, omul, îmbătrânit de acum, nu s-ar trezi pe neaşteptate cu un sentiment de descurajare legitimă. Ar trebui să facem ceva pentru a-l feri de aceste situații triste, pentru a-i echilibra poftele şi gusturile exagerate.

Nu sunt puține cazurile când omul pleacă de acasă în străinătate având în patrie o situație materială ireproşabilă, motivându-şi pasul prin o mai bună organizare acolo a muncii, o mai înaltă estimare a prestigiului personal. Această substituire a proverbului nostru sănătos „fie pâinea cât de rea, tot mai bine-n țara mea” prin zicala filistină „unde mi-i bine, acolo mi-i patria” duce la împuținarea sentimentului național, la degradarea personalității, la demolarea societății. Facem ceva ca să stăvilim aceste procese cu adevărat tragice şi ruşinoase sau ridicăm mâinile în semn de neputință? Deocamdată nu vedem semne încurajatoare.

Ceea ce e mai trist e faptul că cu cât înaintăm în timp, cu atât problemele plecării de acasă în străinătate în loc să se diminueze, îşi sporesc gravitatea, ajungând să acapareze zone, care s-ar părea a fi de neatins. Se ştie, bunăoară, că distanțarea soților atrage după sine dorul unul de altul, intensifică dragostea dintre ei. Semnificativă în această ordine de idei e o scenă din drama lui I. Druță ***Păsările tinereții noastre***. Înainte de moarte Pavel Rusu, personajul principal al dramei, îşi face, sub formă de monolog interior, un examen de conştiință:

Pavel Rusu: …Nici nu-ți pot spune cât de bine îmi pare că până la urmă totuşi am dat de tine. Pe unde mi te-ai rătăcit atâta amar de vreme, dragostea mea de altădată? Ce nu mi-ai ieşit mai înainte în cale? … Am ibovnicit o singură vară, iar verile au fost ele parcă făcute pentru ibovnicie? Zile întregi unul prăşeşte pe un deal, altul pe celălalt deal, serile ne întâlneam pe furiş, osteniți şi colbăiți. De abia ne aşezam alături şi, gata, de amu e miezul nopții, ieşea mamă-ta din casă să te cheme. Iaca nici nu țin minte că ne-am sărutat, că nu ne-am sărutat…

Fata: De două ori.

Pavel Rusu: Uite, vezi, numai de două ori…

Fata: Şi te-a durut?

Pavel Rusu: M-a durut. Pentru că, orice s-ar zice, ai fost şi tu un copăcel din tinerețea mea şi amu, când mă întorc cu gândul la anii trecuți, nu pot pierde o frunză, darmite un copac întreg! Iar acuma, la spital, în nopțile lungi de chin şi durere, când încep a-mi lua rămas bun de la toate câte au fost şi câte n-au fost, mi-aduc aminte de tine şi mă gândesc – oare chiar n-am s-o mai văd?

Fata (după o lungă frământare): Atunci, demult, tu ai fost cel cu sărutarea… Se poate oare să-ți întorc datoria?…

Pavel Rusu (uluit): Cum?! Să fi păstrat tu dragostea ceea a noastră de atunci şi până acum?!

Fata: Altminteri m-ai fi căutat atâta vreme şi nu m-ai fi găsit…

BDD-A25967 © 2009 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:00 UTC)

Intervalul de când nu s-au văzut personajele, exprimat de Druţă prin fraza „atâta amar de vreme”, echivalează, în calcul aproximativ, cam cu 30 de ani. E un timp în care dragostea a fost păstrată cu sfinţenie. Cine a păstrat-o? Ea, femeia, care „după atâta amar de vreme”, ţine bine minte că a fost sărutată de două ori, ea, femeia, care ştie că de puterea sfântă a dragostei ei depinde dacă va fi ea, dragostea, păstrată sau nu şi de bărbatul cu care, de altfel, nici nu a fost legată legitim prin căsătorie. Dacă proverbul „jupâneasa ţine casa, iar jupânul ţine drumul” e adevărat, apoi e tot atât de adevărat că acest jupân, având o atare jupâneasă, va ţine şi el cu aceeaşi sfinţenie la casă ori în ce direcţii l-ar ademeni drumurile. Ştiu oare acest adevăr verificat de timp jupânii, dar, mai ales, jupânesele ce au plecat la câştig în străinătate? E greu de spus. Pentru că proverbul citat pare să fie apreciat în societate nu la cota gravităţii lui sfinte, ci – cu zâmbet pe buze – printr-o frază pretins filozofică, dar în realitate fals conciliatoare: femeia… dă, ca femeia, iar bărbatul… mde, ca bărbatul. Şi fiindcă în această problemă până acum nu s-a făcut nici un sondaj sociologic serios care ar putea să ne orienteze spre o concluzie sau alta. Nimic de mirare, căci în această stare incertă se află întregul proces de migraţie. E, după cum am spus, şi motivul pentru care scriitorii în ultima vreme nu se prea avântă la abordarea acestei problematici.

* * *

Casa – lăcaş de trai şi casa – cămin al sufletului… Noţiunile acestea, care veacuri de-a rândul ne-au încălzit – la propriu şi la figurat – sufletul, în jurul cărora veacuri de-a rândul – când mai liric, când mai dramatic – am meditat, ne pun azi în faţa unor probleme deosebit de grave. Literatura, cu mijloacele sale specifice, în momentele prielnice, a dezbătut pe larg aceste probleme. Totuşi, ea ar avea încă multe de spus. Şi, suntem convinşi, va spune, dacă sociologii, economiştii, juriştii, etnografii etc., prin studiile lor prospective, la care sperăm odată şi odată să se încumete, atât fiecare în parte, cât şi în mod conjugat, vor defrişa terenul în aşa măsură, încât scriitorii ar avea din nou condiţii prielnice pentru abordări artistice la înălţimea cerinţelor timpului. Eforturile se cer unite dacă vrem să ne fie casa casă.

REFERINŢE BIBLIOGRAFICE

1. Tudor Vianu, *Dicţionar de maxime comentat*, Bucureşti, 1962.
2. Н . М. Амосов, *Моделирование мышления и психики*, Киев,1965.
3. *Reflecţii şi maxime*. Vol. I. Ediţie îngrijită de Constantin Bădescu, Bucureşti, 1989.
4. Lucian Blaga, *Trilogia Culturii*, Bucureşti, 1969.
5. Mircea Eliade, *Aspecte ale mitului*, Bucureşti, 1978.

BDD-A25967 © 2009 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:00 UTC)